

УДК 330.341.42:1

РОЛЬ ЗАКОНІВ АРХІТЕКТОНІКИ У ФОРМУВАННІ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ

Е. В. Прушківська, к. е. н., доцент, докторант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Em_prushkovskaya@mail.ru

У статті досліджується секторальна структура економіки України. На основі правила «золотої пропорції» та закону серединності виокремлюється особливості у структуруванні національної економіки. Побудована «ідеальна модель» співвідношення між первинним і вторинним секторами згідно правила «золотої пропорції». Доведено, що закон серединності дозволяє формувати багатовекторну інтеграцію, яка забезпечить мінімізацію структурних диспропорцій.

Ключові слова: вектор інтеграції, закон серединності, національна економіка, полюси зростання, правило «золотої пропорції», секторальна структура, територіальний фактор.

Постановка проблеми. Сталий розвиток будь-якої національної економіки неможливий без її ефективної структури. Структура економіки відіграє значну роль у збалансуванні національної економіки, її ефективному та стабільному зростанні. Ступінь задоволення потреб населення та реалізація інтересів залежать від стану структури національної економіки. Вона є не тільки внутрішнім індикатором національної економіки, але й характеризує етап (стадію) суспільного розвитку національної економіки.

Незалежно від типу економічної сис-

теми проблема взаємозв'язку, взаємодії, взаємовпливу та співвідношення різних елементів національного господарства є однією із фундаментальних проблем економіки. Важливими питаннями для будь-якої національної економіки завжди є: співвідношення яких елементів має визначальне значення в економіці; чи відповідають економічні пропорції сучасним вимогам з точки зору кількісного та якісного аналізу; виокремлення нових полюсів зростання вектори економічного розвитку та інтеграції.

Структура національної економіки та

рівень соціально-економічного розвитку мають тісний взаємозв'язок, який проявляється в наступному: з одного боку структура економіки відображає певний рівень економічного розвитку, а з іншого прогресивні чи регресивні структурні зміни призводять до економічного зростання чи до кризових явищ в економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Успадкована структура від попередньої економічної системи, значно поглибила диспропорційність, внаслідок двох одночасних процесів: зміна економічної системи, з одного боку, та рух до постіндустріального суспільства, з іншого. Секторальна структура національної економіки за останні роки розвивалася за своїми специфічними законами. Економічне зростання забезпечували сировинні галузі. Неefективно використовується ресурсний потенціал, а також сформовані інститути, які були б адаптовані до національних особливостей.

Вирішення даних проблем можливе шляхом глибокого науково-теоретичного дослідження секторальної структури національної економіки та її складових елементів.

Багато праць українських вчених присвячено трансформації економічної системи та відповідно структурним змінам, які відбуваються. Зокрема, в працях В. Базилевича, Ю. Бажала, О. Білоруса, В. Гейця, А. Гальчинського, А. Гриценко, В. Дементьєва, А. Задой, Б. Кваснюка, А. Чухно, М. Єрохіна, П. Єщенко, Л. Шинкарук та ін. [1–4]. Значний внесок у дослідження структурування економіки трансформаційних країн зробили російські вчені – В. Іноземцев, Т. Селіщев, В. Кондратьєв, Ю. Яковець, Ю. Яременко, В. Черковець та інші [5–7].

Українські вчені А. Гриценко, І. Крючкова, В. Тарасевич проблеми структурних трансформацій в економіці розглядають через три основні закони архітекtonіки: закон рівноваги, закон серединності («золотої середини»), закон структуризації (закон «золотого перерізу»), які діють в усіх системах [8–10].

У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження секторальної структури національної економіки через призму цих законів,

оскільки це дозволить охарактеризувати стадію розвитку економіки України в напрямку цивілізаційного руху суспільства та виокремити нові полюси зростання в окремих секторах.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є виокремлення ролі правила «золотої пропорції» й закону серединності у структуруванні національної економіки для мінімізації структурних диспропорцій та гармонійного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура економіки – це співвідношення між елементами національної економіки у відповідності до певних критеріїв, які залежать від функціонування певного середовища.

Французький економіст Р. Барр, досліджуючи проблеми структурування виділяє: структуру економічного цілого та структуру моделі функціонування (статична та динамічна модель) [11, с. 194–195].

З точки зору соціально-економічних відносин, Р. Барр пропонує вивчати економічну структуру «як таку», яка характеризує діяльність простих та комплексних економічних одиниць, а також через структури «обрамлення», тобто ті, які формують середовище економічної діяльності. До структур «обрамлення» вчений відносить: демографічні, соціальні, інституціональні та ментальні структури. Під структурними «обрамленнями» Р. Барра, ми розуміємо, інституціональне середовище, яке забезпечує функціонування тієї чи іншої структури національної економіки та формує середовище економічної діяльності.

Загально прийнятим вважається виділяти такі види структур в сучасній національній економіці: відтворювальну, галузеву, територіальну, секторальну, інституціональну, соціальну, зовнішньоекономічну і технологічну.

Секторальна структура національної економіки характеризує поділ економіки країни за секторами, типами та формами власності, за організаційно-правовими формами підприємництва і є узагальненою характеристикою якісного рівня розвитку економічної системи в цілому. Секторальна

структура відображає співвідношення між секторами економіки, які мають спільні характеристики та цілі, функції та поведінку. Найбільш розповсюдженим видом секторальної структури є трьохсекторна модель економіки К. Кларка, в якій виділяються первинний, вторинний та третинний сектори.

Теорія трьох секторів, яка була започаткована понад 70 рр., є дієвою і сьогодні, але потребує як теоретичного, так і практичного вдосконалення. Ця необхідність викликана розвитком світової економіки та активізацією глобалізаційних процесів. Динамічність трьохсекторної моделі економіки забезпечують структурні зміни (градуалістичні чи стрибкоподібні, прогресивні чи регресивні). Наслідком цих процесів є збільшення частки одних та зменшення частки інших секторів економіки, а також нерівномірний їх розвиток з точки зору якісних параметрів.

Сучасні динамічні зміни й загострення кризових явищ змушують науковців звернутися до загальних принципів архітекtonіки. Одним з них є правило «золотої пропорції». «Золоту пропорцію» можна знайти як в живій, так і неживій природі, а також в предметах створених людиною. Вона є синонімом гармонії, який урівноважує та узгоджує «крайності». В працях вчених різних напрямків «золота пропорція» асоціюється із доцільністю, оптимальністю та ефективністю. Вчені-математики, як правило, «золоту пропорцію», характеризують через властивий їй мінімум або максимум: мінімум співвідношення між цілим і його частинами.

Геометрична інтерпретація «золотої пропорції» може бути представлена поділом одиничного відрізка на дві частини, за якого відношення всього відрізка до його більшої частини дорівнює відношенню більшої час-

тини до меншої. Це відношення дорівнює числу 1,618; при цьому більша частина відрізка буде дорівнювати 0,618, а менша – 0,382. На основі досліджень вченими доведено, що таких властивостей не має жодне інше число, і це свідчить про унікальність даної пропорції.

Емпіричні дослідження свідчать про те, що економічні пропорції зазнають впливу «золотої пропорції» як на нано-, мікро-, макро-, мега- рівнях. І. Крючкова зазначає, що золоті пропорції можна знайти в економіці будь-якого рівня, а також в структурі економічних циклів. Перспективним є дослідження структур та економічних глобальних циклів, а також їх вплив на економічні процеси в окремих країнах. Що дозволяє у малому фракталі розгледіти ціле і навпаки дає ключ до оцінки ситуації та прогнозування [10, с. 69].

На основі вищевикладеного, ми вважаємо за доцільне використовувати правило «золотої пропорції» і в 3-х секторній моделі економіки (рис. 1).

Секторальна структура, з точки зору кількісної характеристики – це співвідношення між секторами, яке віддзеркалює тенденції руху до постіндустріального суспільства, та передбачає послідовне зменшення первинного, згодом вторинного та поступове збільшення третинного сектору. В економічній теорії та практиці в 3-х секторній моделі пропорції між секторами визначаються шляхом домінування у кількісному вимірі того чи іншого сектору, але не мають відповідного теоретичного підґрунтя. На нашу думку, правило «золотої пропорції» є тим унікальним канонам, який допоможе структурувати національну економіку в напрямку цивілізаційного руху та дозволить їй гармонійно розвиватися.

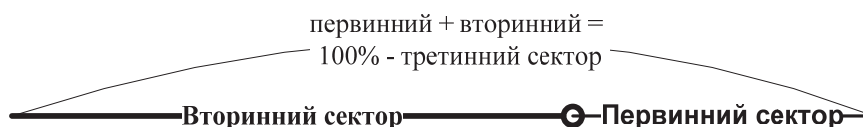

Рис. 1. Правило «золотої пропорції» для 3-х секторної моделі

Отже, на основі «золотої пропорції» можна визначити оптимальну секторальну

структуру, шляхом аналізу існуючих структурних пропорцій, а також секторальну

структуру найбільш наближену до ідеальної. Тобто, знаючи частку третинного сектору, як характерну особливість постіндустріального суспільства, можна визначити «ідеаль-

ну» частку первинного і вторинного секторів, за допомогою наступного співвідношення (1)–(2):

$$\text{вторинний _ сектор} = 0,618 \times (100\% - \text{третинний _ сектор}) \quad (1)$$

$$\text{первинний _ сектор} = 0,382 \times (100\% - \text{третинний _ сектор}) \quad (2)$$

Такий підхід дозволяє проаналізувати співвідношення в реальному секторі економіки та визначити його частку у структурі ВДВ. Оскільки реальний продукт створюється саме в цих секторах. Використовуючи статистичні дані, застосуємо правило «золотої пропорції» для економіки України і визначимо «ідеальну» секторальну структуру національної економіки за період 1991–2011 рр. (табл. 1). Дані таблиці 1 свідчать про те, що найбільш наближеною до ідеального стану секторальна структура була у 2001 р. В цей період фактична частка вторинного сектору складала 34,4 %, тоді як за «ідеалом» – 31,2 %; первинний сектор відповідно фактично – 16,1 %, за «ідеалом» – 19,1 %.

В економіці України 2001 р. був пері-

одом початку суттєвого економічного зростання. Випереджаючими темпами почала зростати обробна галузь, і її приріст був в 4 рази вищий, ніж у добувній. А також спостерігалось зростання виробництва споживчих товарів, темпи приросту якого в 2 рази перевищували темпи зростання промисловості в цілому. Тобто, у вторинному секторі економіки було не тільки економічне зростання, а й спостерігався економічний розвиток тих галузей, які створюють більшу додану вартість. Первинний сектор економіки в цей період характеризується відставанням від «ідеалу» на 3 %. Тобто в цьому секторі відбувалося зростання, але за рахунок галузей, які створюють меншу додану вартість, здебільшого сировинних галузей.

Таблиця 1

Структурування економіки за правилом «золотої пропорції»

Роки	Фактичний стан		Правило «золотої пропорції» (ідеальний стан)		Відхилення фактичного стану від ідеального	
	Первинний сектор	Вторинний сектор	Частка вторинного сектору	Частка первинного сектору	Первинний сектор	Вторинний сектор
1991	22,4	50,0	44,9	27,5	5,1	-5,1
2001	16,1	34,2	31,2	19,1	3,0	-3,0
2005	10,2	34,4	27,7	17,0	6,7	-6,7
2006	8,4	35,2	27,0	16,6	8,1	-8,1
2007	7,2	34,8	26,1	16,0	8,8	-8,8
2008	7,6	32,2	24,7	15,1	7,5	-7,5
2009	7,7	27,6	21,9	13,4	5,7	-5,7
2010	8,3	29,2	23,2	14,2	5,9	-5,9
2011	9,2	30,5	24,6	15,1	5,9	-5,9

Розраховано автором за: [16]

Починаючи з 2005 р. диспропорційність між первинним та вторинним секторами збільшується, і піковим є 2008 р., який характеризується збільшенням вторинного сектору на 7,5 %. Це збільшення було викликане зовнішнім фактором, а особливо високим попитом на металургійну продук-

цію на світовому ринку. Металургійна галузь створює меншу додану вартість в порівнянні із оброблювальними галузями. Тому зростання у вторинному секторі в цей період порушувало гармонійний розвиток секторів на національному рівні.

Диспропорційність в економіці Украї-

ни поглиблювалась, і внаслідок глобальної кризи, яка призвела до зменшення попиту на сировинну продукцію національного виробництва. Вихід із даної ситуації полягає в розвитку галузей, які задовольняють внутрішній попит та галузей, які створюють високу додану вартість. Про що і свідчать розрахунки пропорцій між первинним і вторинним секторами за правилом «золотої пропорції» (табл. 1).

Ідеальна модель секторальної структури показує необхідність збільшення первинного сектору економіки України. На перший погляд це суперечить цивілізаційному руху суспільства, який передбачає навпаки зменшення первинного сектору. Але особливості природно-ресурсного потенціалу національної економіки, сприяють розвитку цього сектору. Це не тільки доводить нормативний аналіз, але й позитивний аналіз на основі правила «золотої пропорції». Дане узагальнення потребує подальшого глибокого теоретичного та практичного дослідження.

Значною перевагою побудови моделі на основі правила «золотої пропорції» є не тільки можливість виявлення диспропорцій у секторальній структурі, а й також прогнозування полюсів зростання для національної економіки.

Важливим у формуванні секторальної структури є не тільки кількісні пропорції,

які визначають співвідношення між секторами, а й виявлення структуроутворюючих факторів (табл. 2).

Зауважимо, що поділ на внутрішні та зовнішні, кількісні та якісні є умовним, оскільки за певних припущень, вони можуть трансформуватися один в один. Роль цих факторів у формуванні секторальної структури в будь-який історичний період розвитку країни буде різною. В залежності від країни вона також буде неоднозначною. Доказом цього може бути дослідження впливу територіального фактору на прикладі національної економіки.

Розташування України в трьох природно-кліматичних зонах (змішаних лісів, лісостеп та степ) дозволяє розвивати галузі як первинного, вторинного, так і третинного сектору. Оскільки сприятливі кліматичні умови (помірно-континентальний клімат) дозволяє розвивати різноманітні галузі і при цьому немає необхідності в додаткових умовах для розвитку галузей. Так як, наприклад, в Росії, де значна частка галузей промисловості зосереджена в районах вічної мерзлоти. Рівнинний характер розміщення сприяє рівномірному розміщенню виробництва і населення. Вихід до морів забезпечує Україні розвиток галузей як первинного сектору (рибальство), вторинного, так і третинного (транспорт, торгівля, рекреація).

Таблиця 2

Ендогенні та екзогенні фактори формування секторальної структури

Фактори			
Ендогенні (внутрішні)		Екзогенні (зовнішні)	
КІЛЬКІСНІ	ЯКІСНІ	КІЛЬКІСНІ	ЯКІСНІ
природні	розподіл праці та спеціалізація (національний рівень)	глобалізаційні поцеси (індекс KOF, «A. T. Kearney»)	розподіл праці і спеціалізація (міжнародний рівень)
територіальні	економічні потреби та інтереси	обсяг інвестицій	інтеграційний вектор
матеріально-технічні фактори	розвиток науки та технологічні уклади	обсяг зовнішньоторгових операцій	кризові явища (глобальна криза)
чисельність населення	циклічні та трансформаційні процеси		
	інститути		

Складено автором

Територіальне розташування України можна характеризувати як місце, де Європа ще не закінчилася, а Азія ще не почалася. Тому вигідне розташування дозволяє Украї-

ні розвивати і різні інтеграційні вектори, як європейські, так і євроазійські. Про роль територіального фактору і серединного розвитку України багато сказано у працях ви-

датних зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Н. Бердяєва [12, с.53], А. Тойнбі [13], С. Хангтінгтона [14], В. Тарасевича, Ю. Павленка. На думку В. Тарасевича «географічна Україна – це Європа, але не Західна, а Центральна. І не тільки географічно. Ядром цивілізаційної ідентичності України є її серединність, серединний шлях» [10, с. 53].

Теорія серединності має глибоке філософське коріння. Ще у Арістотеля ми зустрічаємо обґрунтування цінностей «серединного стану» та орієнтацію на міру, як на золоту середину. В якості міри виступають категорії гармонії, симетрії, справедливості, рівності. Теорія серединності дозволяє уникнути крайнощів радикалізму і максималізму, які панують в сучасному світі. В економіці України, як і в будь-якій іншій національній економіці відбувається боротьба між консерватизмом і модернізацією. Тому з точки зору серединності трансформації, які мають місце в національній економіці можливі, якщо вони не шкодять людині. А в якості міри сьогодні виступають життя, здоров'я, добробут та гідність людини.

В основі теорії серединного шляху лежить розвиток самої країни, як високороз-

виненої та самодостатньої, незалежно від впливу Заходу чи Сходу.

Із вище зазначеного слідує, що, територіальний фактор, як в прямому, так і в опосередкованому значенні впливає на формування секторальної структури. Зокрема, в прямому – сприятливі природно-кліматичні умови, які дозволяють розвиватись певним галузям, які є основою того чи іншого сектору, а опосередковано – у виборі інтеграційних векторів та формування цінностей, які є структуроутворюючими.

При формуванні стратегії зовнішньоекономічних відносин України, як «серединної» країни в географічному розташуванні однією із найскладніших проблем є вибір пріоритетів і векторів економічної інтеграції. Основний пріоритет для України – інтеграція в структури Європейського Союзу (ЄС) не звільняє від необхідності дотримання стратегічного балансу між європейськими та іншими важливими векторами зовнішньоекономічного розвитку і, насамперед, пошуку правильного балансу в геостратегічному трикутнику «Росія – Європейський союз – США», а також Японії, Китаю, Індії (рис.2).

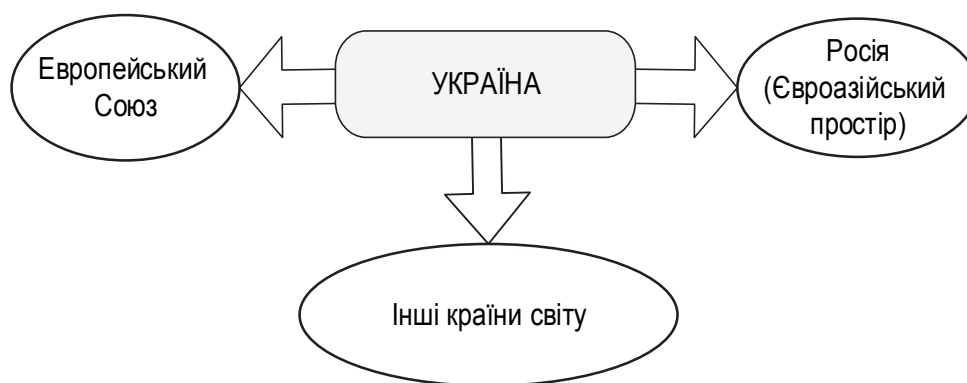

Рис.2. Вектори інтеграції України

Інтеграція до Європейського Союзу передбачає проведення радикальних внутрішніх реформ з метою наближення до європейських економічних, соціально-політичних та правових стандартів.

Стратегічний характер відносин між Україною та Російською Федерацією базується на наявності важливих спільних інте-

ресів у здійсненні внутрішньої модернізації на основі соціально-економічних реформ та розбудови демократичних правових інституцій в даних країнах. Росія та Україна за географічним станом та особливостями історичного розвитку та суспільного розподілу праці є «природними» стратегічними партнерами. На сучасному етапі інтеграцій-

ні процеси між Україною та Росією сприяють розвитку галузей первинного та вторинного сектору економіки. Але є значні перспективи розвитку науково-технічної сфери, яка є в основному складовою третинного сектору.

Інтеграційні процеси в Україні повинні формувати прогресивну секторальну структуру в руслі сучасної ринкової екосоціальної економіки, а також прискорити перехід від індустріальної енерго- й ресурсовитратної економіки до економіки знань та формування нових суспільних цінностей.

Висновки. Секторальна структура національної економіки характеризує цивілізаційний рух суспільства. В Україні відбувається процес руху до постіндустріального суспільства із одночасним формуванням ринкової економіки. Ці процеси безпосередньо віддзеркалюються на структурі економіки, в деякій мірі поглиблюючи диспропорції.

Закони архітекtonіки дозволяють теоретично досліджувати і практично вдосконалювати елементи економічної системи в тому числі і секторальну структуру. Правило «золотої пропорції» дозволяє визначити оптимальну секторальну структуру шляхом аналізу існуючих структурних пропорцій, а також секторальну структуру найбільш наближену до ідеальної. Прогнозування полюсів зростання для національної економіки можливе також на основі закономірностей «золотої пропорції».

Формування інтеграційних зв'язків на основі закону серединності дозволить мінімізувати диспропорції в секторальній структурі та сформувати нові ціннісні орієнтири в національній економіці.

Для України інтеграція в напрямку Європи чи Азії повинна бути синтезом логіки та мудрості, прагматичних моделей Заходу та духовних пошуків Сходу.

Література

1. Базилевич В. Д. Экономическая теория: политэкономия : учебник / В. Д. Базилевич. – М. : Пресс, 2006. – 581 с.
2. Бажал Ю. М. Економічна теорія державного управління: від національного до «світового»

уряду / Ю. М. Бажал // Передмова до кн.: Стігліц, Джозеф. Глобалізація та її тягар: пер.з англ. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – С. 6–15.

3. Геєць В. М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в 3-х т. / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко, Б. Є. Кваснюк. — К.: Фенікс, 2007. – Т. 1. Економіка знань – модернізаційний проект України. – 544 с.

4. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін; [наукова монографія]. – К.: Видавництво «Світ Знань», 2002. – 528 с.

5. Иноземцев В. Структурирование общественного производства в системе постиндустриальных координат (методолого-теоретические аспекты) / В. Иноземцев // Российский экономический журнал. – 1997. – № 11–12. – С. 59–68.

6. Кондратьев В. Продажа металлопродукції, зерна в обмін на нові технології в Україні.

7. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец. – 2-е изд. – М. : Экономика, 2003. – 441 с.

8. Гриценко А. А. Институциональная архитекtonика : объект, теория и методология / А. А. Гриценко // Постсоветский институционализм. – Донецк: Изд-во «Каштан», 2005. – С.49–74.

9. Институциональная архитекtonика и динамика экономических преобразований / под. ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Х.: Форт, 2008.– 928 с.

10. Институциональная архитекtonика и динамика экономических преобразований / под. ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Х.: Форт, 2008.– 928 с. / п. 2.3. Крючкова И. Закон золотого сечения как основа структурного совершенства целого и его применение в экономических исследованиях.

11. Институциональная архитекtonика и динамика экономических преобразований / под. ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Х.: Форт, 2008.– 928 с. / п. 2.2. Тарасевич В. Н. Закон усреднения, или золотой середины, и его применение в поисках стратегии развития Украины.

12. Барр Р. Политическая экономия / Р. Барр ; в 2-х тт.: Т. 1 : пер. с фр. – М.: Международные отношения, 1995. – 608 с.

13. Бердяев Н. А. Судьба России / Н. А. Бердяев. – М.: МГУ, 1990. – С.57–58.

14. Тойнбі А. Дослідження історії / А. Тойнбі. Т. 2. – К., Основи, 1995. – С. 374.

15. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

16. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

В статье исследуется секторальная структура экономики Украины. На основе правила

«золотой пропорции» и закона срединности выделяются особенности в структурировании национальной экономики. Построена «идеальная модель» соотношения между первичным и вторичным секторами согласно правила «золотой пропорции». Доказано, что закон срединности позволяет формировать многовекторную интеграцию, которая минимизирует структурные диспропорции.

Ключевые слова: вектор интеграции, закон срединности, национальная экономика, полюса роста, правило «золотой пропорции», секторальная структура, территориальный фактор.

The sector structure of Ukrainian economy is investigated. The peculiarities in structuring of national economy are defined on the basis of the golden ratio rule and the averaging rule. The « ideal model» of correlation between primary and secondary sectors according to the golden ratio rule is built. It is proved that the law of intermediate allows to form multi-vector integration that ensures minimization of structural disparities.

Keywords: integration vector, averaging rule, national economy, escalation pole, golden ratio rule, sector structure, territorial factor.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Старостіною А. В.